

Sanyika, a dauphin

Úgy szaporodtak az országban az árvaházak, mint бүккердөбөн a rókagomba telepek. Sútásoknak is nevezték a falusiak a szivárvány alakban, az avar alól feltörő rücskös csirkelábakat, sárga színük világított, tömpe, vastag száruk hússos karimával köszönt a gombaszedőknek.

De ez csak amolyan komparáció, csak a szólásmondást húzza alá – szaporodik, mint a gomba –, az árvaotthonok túlbujánzását nem az áldott termőföld, nem a humusz táplálta, azt felső hatalmak, illetve csak egyetlen egy hatalom diktálta, a mindenhatóval kelt versenyre, még az emberek légzését, hangszínét is meghatározta, szaporán kapkodták a levegőt, ha róla volt szó, és reszketős hangon szólaltak meg, ha kiejtették igencsak nehéz nevét, törökös volt az, a nyelvészek, titokban, a csausz szógyökre vezették vissza. Aztán azt az elméletet, mely szerint a csauszok a török hadseregben, mint altisztek, korbáccsal hajszolták előre a janicsárokat, és arcul csapák azokat, akik megfordultak a csatában, s futni, menekülni akartak, szóval ezt a cifra történetet még házastársak a hálószobában is csak halkan merték egymásnak elmondani, az úgynevezett csauszolás halálos bűnnek számított. De nem csak az ilyen műkedvelő nyelvészkeedés volt életveszélyes, derék történészek ültek börtönben, mert igazságcseppet csorrintottak a hős nemzet származáselméletének hazugságtengerébe.

Ilyen világ volt az.

Szükséglet szülte a sok árvaotthont, az abortusz törvény miatt hirtelen meugrott a születések száma, és akárcsak a régi balladák korában, gazdag, de szomorú folklór virágzott a burjánzó népszaporulatról, tragikus eseményeket suttoptak az emberek arról, mit csinált ez a lány vagy az a fiatalasszony a nem kívánt, de kényszerűségből a világra hozott csecsemővel, papi lakok, plébániák, templomok, mit sem sejtő szomszédok vagy kórházak küszöbére tették le éjszaka, szépen bepólyálva, néha – ez ritka esett volt – a pólyába üvegecske anyatejet is bedugtak, de a leggyakoribb eset a szökés volt. Nem a kisdéd, hanem az anya szökése.

HEGEDŰS IMRE JÁNOS (1941) Székelyhidegkúton született író, irodalomtörténész. Benedek Elek monográfiusa. 1984-ben Ausztriába emigrált. 2018-ban a „Művészeti életpálya elismerése” díjban részesült. Legutóbbi kötete: *Fehér-fekete* (novellák, 2024).

A szülészeten jósolt a személyzet. Tapasztalt nővérek, de az orvosok is gyakran odasúgták egymásnak a felvételtör vagy a felvétel után:

- Ez szökni fog.

Ha lányanya jelentkezett, az szinte minden esetben szökött, az elvált asszonyok is gyakran, de megtörtént az is, hogy tisztessé házaságban élő édesanya sem vállalta a magzatát, a szülészeti szabadság három hónap volt akkor, s ha nem ment vissza kilencven nap letelte után munkába, kirúgták. Finoman: felbontották a munkaszerződését. Dupla csapás volt ez, mert törvény írta elő: a munka – kötelező. Büntették a munkanélkülieket, a megélhetés gondja is nyomasztott mindenkit, egy fizetésből nem lehetett megélni.

Ilyen balladás korban virágzott ki az alábbi történet.

Sanyika, K. kisváros árvaotthonának lakója szökött anya csemetéje volt. Az intézetben nem tartották titokban a gyermekek származását, sőt anélkül, hogy leírták volna, csoportokat különítettek el, neveztek meg: elhalt szülők gyermeke, megesett lányoké, özvegyeké, szököttké stb.

Ez a legutóbbi csoport volt a legnépesebb. Divattá vált a szokás, bement az anya a szülészetre, hamis adatokat diktált be, s ha már megszabadult a nem kívánt terhettől, éjszaka, éjfél tájt kisurrott az épületből, a kapus rendszerint aludt, s eltűnt az emberóceánban.

Szóval Sanyika.

Nem volt rossz gyerek. Mondják, kihalóban a szőke ember a kontinensen, a nagy keveredésben, kavardásban a barnák győzedelmeskedtek, gesztenyeszínű szem és dióbarna haj lett az uralkodó tünet, persze voltak s vannak fekete szeműek is, de Sanyika – szőke volt. Népmesébe illett volna a bőrének hófehérsége és a mindig csodálkozó, világoskék szeme, a hullámos, göndör haja pedig érett búzatáblák színére emlékeztetett.

Ráadásul érzékeny volt. Túlságosan érzékeny. Ha bántották, keservesen el-sírta magát, sírása nem hangos zokogás volt, hanem szipogás, el-elakadó lélegzete rázta az egész testét, fejét lehajtotta, két kezét a tarkóján összekulcsolta, színpadi mutatványnak is beillett a viselkedése.

Köztudomású, hogy a magzat az anyaméhben megismétli a fajfejlődés fázisait: kromoszómák, zigóta, hólyagcsíra, szedericsíra-állapot, csíralemez, úszó-hártyák az ujjacskák között, a szemek – kezdetben – mint a halaké, két oldalt, testét finom szőrzet borítja...

K. kisvárosban, de másutt is az országban, ehhez hasonló felépítésűek voltak az árvaházak. Egynapos csecsemő gondozására is alkalmas bölcsőde volt az első fázis, azt követte a pelenkázó részleg, jött az óvoda, következett az elemi, az általános és a középiskola.

Külső szemlélőnek tökéletes volt ez a rendszer. Az országos jelszó érvényesült: Megfelelő ember, megfelelő helyen. Az igazi hősök az asszonyok voltak, a dadák, az óvónők, a tanítónők, a szakácsnők, az iskolai fokozaton is ők domináltak, mindenhol kevesebb volt a férfi.

Incze Margit asszony, az igazgatónő bölcsen, higgadtan vezette az árvaházat, tisztes távolságból, de humánusan szemlélte a beosztottjait, s kialakított egy intézményen belüli demokráciát, ami akkor igencsak szokatlan volt. Már-mint a demokrácia. Nem tűrt semmilyen diszkriminációt, senki sem basáskodhatott sem a kollegák, sem a gyermekek fölött. Margit asszony nem ment férjhez, csak a kora és a tekintélye miatt nevezték asszonynak, különösebb filozófia, életbölcselet nélkül áldozta fel egész életét a számára oly kedves árvaházaért.

Demokráciájának volt egy Achilles-sarka. Elfogultan, bolondulásig szerette Sanyikát. Gyakran vitte be az irodájába, ölébe ültette, simogatta szőke fejét, s ritka édességeket dugdosott a szájába. Annak idején, amikor behozták a szülészetéről a néhány napos csecsemőt, ő adta a nevét, mert éppen tavaszra fordult az idő, Sándor napja volt, s a családnevet is ő kreálta, legyen Tamás, mondta, mert kedvenc írójának is ez volt az eredeti neve, Tamás Áron, az i-t később toldotta hozzá. Jól hangzik ez így: Tamás Sándor. Sanyika.

Hosszú évek teltek el. A magas, csontos, szürke szemű, szürke hajú igazgatónő elnyúlt, hosszú ujjú szveterében és az ülepén kifényesedett fekete nadrágjában az időtlenség bálványa lett, modern korok kísértete, de kedvence, Sanyika bugyogott, buzogott, mint a virágzó élet forrásvize. Különös látvány volt a város főterén s a sétatéren a magas, szigorú arcú matróna, és az üde, virágarcú, szőke gyermek, gyakran sétáltak együtt, fogták egymás kezét, bizonyították, az élet egyensúlyát a paradoxonok biztosítják, az ellentétek végösszege a harmónia.

Már tizennégy éves volt Sanyika, amikor jött egy levél. Úgy csapódott be az árvaházba s a kisvárosba, mint hullócsillag. Mint meteor. Mint aszteroida.

Mivel a borítékon csak az árvaház címe szerepelt, a titkárnő bontotta fel a levelet, ezért tartalma nem maradt, nem maradhatott titokban. A levél szövege a következő volt:

Tisztelt Árvaház!

Kelemen Ágnes vagyok, jelenleg betegállományban lévő egyén, Tamás Sándor édesanyja. Nehezen bukkantam a fiam nyomára, nehezen azonosítottam azzal a csecsemővel, akit én tizennégy évvel ezelőtt, kínkeservesen megszülttem.

Méhrákban szenvedek, az orvosok szerint maximum három hónapot élek még, nem akarom sírba vinni a gyermekem titkát, ezért halálom előtt nyilatkozni akarok. Nem mentegetem magam, amit tettem, amit cselekedtem, az megbocsáthatatlan bűn. De a bűn terhe enyhül, ha a bűnös ember bevallja azt. Ezért találták ki a katolikus papok a gyónást.

Kicsi, jelentéktelen faluban születtem a hegyalján, szegény volt a családnk, de szegény volt arra felé mindenki, úgy kapaszkodtunk az életbe, mint homokba a bogáncs, posztóujjasba a koldustetű, nem válogattunk, egy sovány napszám jobb módú gazdánál életmentő volt, s megcsókoltuk a hideg puliszkát, ha este kezünkbe nyomta azt a ház asszonya.

A világ akkor változott meg, amikor én 17 és fél éves lettem. Soha nem látott, fényes autóval jöttek kicsi falunkba kengyelfutók, cseléd lányokat toboroztak, s jó fizetést ígértek. Engem úgy adott oda apám, mint ahogy túladsz borjún, tehénen, kecskén a baromvásáron. Megkönnyebbült a család – haton voltunk testvérek –, egy szájjal kevesebb az asztalnál, gondolhatták.

Intézetbe kerültünk a fővárosban, nem csak én, sok más lány a vidéküinkről, és ott kioktattak minket. Bosszankodtak az oktatók, hogy mi csak magyarul tudunk, tolmácsot rendeltek, de hamarosan kézzel-lábbal megértettük egymást. Könnyű volt megérteni, mert egy parancsolatot sulykoltak belénk: engedelmesség. A követségekre kerülünk cseléd lányoknak, dolgozni tudunk, ott megmutatják, mit, hogyan kell csinálni, azontúl – pofa be.

Én a francia követségre kerültem. Jóformán azt sem tudtam, mi az, hogy követség, aztán láttam, számomra semmi más, mint egy épület, ahol van konyha, van mosogató kagyló, van parketta, van bútor, ragyogjon tisztán minden mint kánikulában a fényes ég.

Egy nagyorrú, idősebb nőszemély mutogatott meg mindent, szinte elkacagtam magam, mert ilyen nagy orrot még életemben nem láttam, amit mondott, abból egy szót sem értettem, de nem is volt fontos, mert mutogatott: megengedni a csapból a forró vizet, megtölteni a kagylót, oldószert önteni abba, utána a tisztálás, eltörölgetni a tányérokat, villákat, kanalakat... Hát van egyszerűbb dolog ennél? Játék, szórakozás az otthonihoz képest, nálunk, a mi falunkban az első, a második kapálásba éppen csak bele nem döglőtünk, száraz időben szikrázott a sárga, agyagos föld, olyan erővel csattogtattuk, tavasszal, nyár elején feltörte a tenyerünket a kapanyél, égett a sok vízhólyagoktól, vérhólyagoktól. A portörles itt meg éppenséggel neveltséges volt, az igazán nem törte le a derekam, fekete bársonydarabkával simogattam a fényes bútorokat órák hosszat. A függönyök leszedése és felrakása volt bonyolult feladat, egy létrára kellett felmászni, hullott ki a kezemből minden, rikácsolt is a hosszúorrú banya, amiből én egy szót sem értettem, de hogy az nem volt dicséret, az biztos.

Legtöbbet az ágyneműkkel bíbelődtünk. Azt sem tudtam, milyen anyagból készültek a finom párna- és paplanhuzatok, igencsak különbözött az otthonitól, amihez én szokva voltam. Csepűcérnából, kenderfonálból szőtt vásznat az édesanyám, azt szabta aztán lepedőnek, ingnek, gatyának, fersingnek. Fakéregnek számítottak azokhoz a selymes cucokhoz képest, amik itt a kezem ügyébe kerültek.

Miután megtanultam mindent, magamra hagyott a banya. Bár ne hagyott volna magamra, mert emiatt szakadt rám a pokol. Az úr és az úrnő hálószobájában simítgattam éppen a nagy, francia ágy alsólepedőjét, amikor hátulról a faromba markolt valaki. Két izmos, erős férfikéz.

Megfordultam, s hát a nagykövet úr volt. Ismertem őt, ismertem a feleségét, hogyné ismertem volna, akkor már a harmadik hónapot szolgáltam náluk.

Az ajtóhoz lépett az úr, bezárta, s rólam úgy tépte le a ruhát, ahogy anyám szokta otthon a levágott liba, ruca, tyúk tollát. De egyik kezét a számra tette, s intette, hallgassak, ne merjek kiabálni, sikoltani, s én nem is mertem. Akkora bánáság zuhant rám, elvághatta volna a torkomat. Elájultam, magamhoz tértem, de hamar újból elájultam.

Ebben a hosszúra nyúlt levélben nem akarom részletezni, mi történt, legyen elég a vallomásom, az, hogy ennek az önkívületi szédületnek az eredménye, gyümölcse

Sanyika, vagyis Tamás Sándor, az árvaház lakója. Őt hagytam szülés után a kórházban, s szöktem meg. Mi mást tehettem volna? Ahogy nőni kezdett a hasam, a követségről kirúgtak, haza nem mehettem, beretovával vágta volna el apám a torkomat, távoli rokonnál húztam meg magam, amíg kitelt a kilenc hónap.

Tudja meg a világ, mert én három hónap múlva már nem leszek, hogy Tamás Sándor apja a francia nagykövet. Nem a mostani, hanem az a nagykövet, aki ezelőtt 14 évvel képviselte az orszagát.

Vallomásom minden szavának igazát esküszóval pecsételem meg.

Szomorú szívvel, világtól búcsúzó bánattal és szomorúsággal,

Kelemen Ágnes

Feje tetejére állt a világ! Nemcsak az árvaházban, hanem K. kisvárosban is. Az emberek száználmas embercsordának tartották a szomorú intézet lakóit, sajnálták az egész környékről ide hozott, itt összegyűjtött szerencsétlen páriákat, de távol is tartották magukat tőlük, nem volt jó hírük, többen, mihelyt kinőttek a kamaszkorból, megkezdtek a dolce vitát (Így nevezték egymás között a helytelen életet!), a testileg fejlett lányok elszöktek, kurvák lettek, és tolvajok, betörők a marha erejű fiúk, többet közülük a rendőrség hozott vissza, büntetni nem lehetett kiskorúságuk miatt, így visszahullottak oda, ahonnan elindultak.

És akkor kiderül, hogy a francia nagykövet fia az árvaház egyik csemetéje! Mintha az aszfaltból nőtt volna ki egy szál illatos szegfű!

A döbbenet első óráiban, napjaiban úgy bámulták Sanyikát, mint egy fényes, pikkelyes bogarat, mint egy szívárványos szitakötőt, de aztán megindult a hecc. Társai a hálóban, de az udvaron, a szünetekben is, földig hajoltak előtte, felséges úrnak szólították, tudta nélkül cédulákat aggattak a hátára különböző titulusokkal: „Fenség!”, „Öméltósága!”, „Nagyságos Úr!”, „Kegyelmes Herceg!”.

Fergeteges erővel rázta meg a titok kipattanása az igazgatónőt. Nagy filantrop volt Incze Margit, ő azért vette szárnyai alá Sanyikát, mert ez a csöpp semmiség, ez a szőke, sírós sóhajtás gyámolításra szorult. Lányos külseje miatt csúfolták társai, s amikor csak tehették, ütötték, pofozták, rúgták, véresre csípték szép arcát, húzták a haját, fejkendőt kötöttek a fejére. Megesett az igazgatónő szíve a nyomorulton, s amikor csak tehetett, enyhített a kínjain. Kezdetben ő sem gondolta, hogy bolondulásig meg fogja szeretni Sanyikát, nem sejthette, hogy ha későre is, de jelentkezni fognak az addig elfojtott anyai ösztönök, kezdte saját gyermekének érezni a gyermeket, és akkor...

És akkor kiderült, hogy kedvence, védenca a francia nagykövet fia, zabyereke.

És édesanyja egy megerőszakolt cselédlány.

– Ez hihetetlen! Ilyent csak a romantikus írók találtak ki valaha! – mormolta majdhogynem önkívületi állapotban. – Paradoxon, mégis igaz. Halála előtt egy nő nem hazudik. A halál a legnagyobb gyóntató. Aki érzi annak a lehetét, arról lehull az álarc, az igazat mond.

Mit tegyen ő most? Fordítson hátat a gyermeknek? Azzal nevetségessé tenné magát. Ugyanúgy dédelgetni, mint eddig, lehetetlen, mert Sanyika tudata is meg fog változni. Biztos, hogy megváltozik! Lassan, fokozatosan átalakul, hisz akkora esemény ez, amekkora egyszer ha megtörténik egy ember életében.

Egyelőre, látszólag, külsőleg nem változott semmi. Folyt, csordogált tovább a savanyú szagú, dohos levegőjű, kaszárnya nagyságú házban az árvák élete, vitte mindenki a maga keresztségét, gondját, baját a vállán, egy dolog volt biztos az életükben, az irgalmatlan bizonytalanság.

De benn, belül a lélekben forró örvények keletkeztek. Nem azonnal, nem hirtelen, de lassan érett a gyümölcs. Erjedt a must, forrt a bor, Incze Margit már csak ritkán, csak ijedezve szorította magához a gyermeket, bizonytalanság és féltékenység kínoztá, Sanyika forróságot érzett a halántékán, és erős szívdobogást kapott, amikor elképzelte, mert kamaszfantáziával sokszor elképzelte azt a jelenetet, amelyben édesanyjával az a szörnyű dolog történt, amikor ő megfogant. Szégyellte! Nagyon szégyellte! Hát ilyesmi is megtörténhet? Ilyenek a felnőttek? Akkor minket miért korholnak annyiszor semmiségükért?

A legnagyobb változáson az iskolatársak estek át. Két táborra szakadtak, egyik tábor Sanyika mellé állt, védelmezték és istenítték, bálványuk lett a korábban kicsúfolt, lenézett nyápic kölyök, a másik tábor féltékenységgel és gyűlölettel ütötte, rúgta, cibálta, a nagy hálóban még háború is dúlt a két tábor között.

A tanórák anyagába is bekerült Sanyika különös származása. Fiatal, cinizmusáról híres tanár, Török Ábel tanította a történelmet, kezdetben csak példálózott a francia arisztokratákkal, soha, sehol olyan fényűző életet nem éltek, mint a gallok országában, mondta, persze, fejétől bűdösödött a hal, a királyi udvar pazarlása, kicsapongása, erkölcstelensége minden emberi képzeletet felülmúlt, nem ok nélkül fejezték le XVI. Lajost és feleségét, Marie Antoinette-et a forradalmárok.

Nagyon művelt, modern gondolkodású volt ez a Török Ábel, nyelveket tudott, főleg a franciát, szívesen kevert beszédébe francia szavakat, különösen a monsieur szót, ha felelésre szólított valakit az osztályból, annak a neve elé is odabiggyesztette. Furcsa volt, nagyon furcsa, egy Isten háta mögötti kisváros árvaotthonában Európa első nemzetének a történetéről hallani. Persze a teljes súlyával Sanyika nyakába szakadt az, hegycsuszamlás volt számára, mert érezte, származása miatti példálózás ez az egész.

Akkor érte el a csúcspontot Török Ábel tanár elvtárs elmélkedése, amikor a Bourbon-ház tagjainak pikáns történeteit mesélte.

– Remélem, tudjátok – mondta az osztálynak –, hogy az arcról le lehet olvasni a jellemet. A francia királyok lebiggyedt alsó ajka jelezte, hitvány lélek, erkölcstelen jellem lakik a rendszerint potrohos testben.

Még karikatúrát is rajzolt, duzzadt ajakú, parókás férfit, melléje a fiát, jó, ha azt is tudjátok, mondta, különös neve volt a trónörökösnek: *dauphin*.

Nyulat dobott ezzel farkasverembe. Sanyika ellenségei rávetették magukat erre a „dofenre”, variálták, torzították, először „dofing”, azután „lófing” lett belőle.

Nem létezett földön, égen olyan hatalom, olyan erő, amely megfékezte volna a gúnyolódó siserahadat, aki megvédte volna a hajdani francia nagykövet fiát.

Pedig minden a véletlenül múlt. A cseléd lány és a nagyúr találkozása, a terhesség, a szökés a szülészetről, az árvaotthonban eltöltött évek mind, mind olyan események és folyamatok voltak, amelyekhez Sanyikának nem volt köze, ő csupán terméke és elszenvedő alanya volt az egésznek.

Súlyos tünetek jelentkeztek, alvástalanság, éjszakai felriadások, búskomorság, depresszió, talán életbe sem marad Sanyika, ha nem lép közbe az igazgatónő.

Incze Margit országos hírnévű pedagógus volt, a szomszédos megye árvaotthonával vette föl a kapcsolatot, és engedélyt kért a minisztériumtól a tanév közben történő áthelyezésre.

Titokban, hogy senki ne tudjon róla, késő esti vonatra szállt fel a magas, görbe hátú igazgatónő és a szép arcú, kékszemű gyermek.

Új helyszínen, új környezetben kezdte meg élete második korszakát Sanyika, és ígérte Incze Margitnak, nem szólja el magát, hallgat, mint a sír a Bourbonokról, Marie Antoinettéről, a trónörökösről, a *dauphin*ről.

A francia nagykövetet, a vérségi apját örökre elásta a tudatalatti szféra legmélyére.

És úgy történt, ahogy nevelőanyja, Incze Margit hitte és remélte. Lassan, lassan, az évek múlásával elhallgatott Sanyika fülében, lelkében a gall kakas rikoltása.